

8. Можливості і застереження щодо наслідків введення в дію положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною : наук. доп. ; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НААНУ Т.О. Осташко, д-ра екон. наук В.О. Точиліна ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів." – К., 2013. – 98 с.

9. Наслідки від підписання угоди про Асоціацію з ЄС. Інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aprvavda.com/content/naslidki-vid-pidpisannya-ugodi-pro-asociaciyu-z-ies-infografika>.

10. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

11. Підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС – перспективи для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/actual/pidpysannya-ekonomichnoyi-chastyny-ugody-pro-asociaciyu-z-yes-perspektyvu-dlya-ukrayiny>.

12. Спрощена схема легалізації експорту з України до ЄС окремої продукції тваринного походження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bit.ly/sxema_leg.

13. Спрощена схема легалізації експорту з України до ЄС окремої продукції тваринного походження – етапність. Електронний ресурс. [Режим доступу]: http://bit.ly/sxema_etapu.

14. *Терешко С.* Рік минулий для Європейського Союзу : підсумки та оцінки / С. Терешко // Політика і час. – 2006. – № 2. – С. 8-15.

15. Угода про асоціацію з ЄС: на що сподіватися аграріям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa-torgivlia.org.ua/agreement-for-agrarians>.

16. Чи виграють українські сільгоспвиробники від угоди про асоціацію з ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/a-17754185>.

17. Чи виграють українські сільгоспвиробники від угоди про асоціацію з ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.newsru.ua/article/17754185>.

18. Чи виграють українські сільгоспвиробники від угоди про асоціацію з ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.news.finance.ua/ua/news/~329206.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2014 р.

*

УДК 330.837:338.432(045)

Т.Ю. ПРУТСЬКА, аспірант*

Вінницький національний аграрний університет

Інституційне забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері

Постановка проблеми. Сучасна парадигма сталого розвитку передбачає гармонізацію людини з екологією та економікою, а фундаментом досягнення такого розвитку є підприємництво. Створення сприятливих умов для появи й успішного функціонування різноманітних форм підприємницької діяльності в аграрній сфері вимагає не тільки використання вже напрацьованих прийомів, а й пошуку нетрадиційних методологічних підходів. Одним із таких підходів є інституціоналізм як універсальна методологія міждисциплінарного характеру. В рамках інституціональної теорії накопичено інструмен-

тарій для аналізу багатьох явищ перехідної економіки, серед яких особливе місце посідає генезис і розвиток підприємництва, зокрема й в аграрній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи та категорії інституціоналізму вже використовували вітчизняні науковці для дослідження різних аспектів функціонування аграрної сфери. Зокрема П.Т. Саблук, Л.І. Курило, О.О. Мороз, Г.М. Калетнік, Г.О. Пчелянська, О.Г. Шпикуляк, О.М. Бородіна, О.П. Власенко, О.М. Третяк, І.Чикало, З. Варналій, М.М. Ільчук, Т.Д. Іщенко [1-10] й інші дослідники зробили вагомий внесок у становлення українського інституціоналізму. Проте, незважаючи на наявний вагомий науковий доробок, залишаються не до кінця з'ясованими багато

* Науковий керівник – Г.М. Калетнік, доктор економічних наук, професор, академік НААН.

© Т.Ю. Прутська, 2015

аспектів інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері сучасної економіки України.

Мета статті – уточнити сутність і запропонувати критерії відповідності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері України основним цілям сталого розвитку. При цьому особливістю дослідження є застосування ключових понять інституціональної теорії для виявлення головних завдань держави в інституційному забезпеченні подальшого розвитку підприємництва в аграрній сфері з урахуванням його особливостей в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Як будь-яке економічне явище підприємництво потребує ґрунтового економічного аналізу як для пізнання самої сутності явища, так і дослідження його у всій сукупності взаємозв'язків та взаємозалежностей. Незважаючи на багатовікову історію формування поглядів на феномен підприємництва, все ще відсутня єдина загальновізнана теорія останнього, а саме поняття не є чітко визначеним. Різноманіття підходів і тлумачень категорії «підприємництво» представниками різних наукових шкіл наведено нижче (табл. 1).

1. Еволюція поглядів на зміст категорії «підприємництво»

Науковці	Сутність поглядів на підприємництво
Р. Кантільон (1680-1734)	Підприємництво розглядав як особливу економічну функцію, важливою рисою якої є ризик
Ж.-Б. Сей (1767-1832)	Підприємець діє на власний рахунок і ризик із метою одержання зиску, володіючи при цьому знаннями й досвідом, комбінує чинники виробництва
А. Сміт (1723-1790)	Розглядав підприємця як власника, пов'язував підприємницьку діяльність, насамперед, із його власною заінтересованістю (особистим збагаченням), у процесі реалізації якої він сприяє найефективнішому задоволенню потреб суспільства
Д. Рикардо (1772-1823), Карл Маркс (1816-1883)	Вбачали в особі підприємця звичайного капіталіста, єдиною метою якого є одержання прибутку
А. Маршалл (1842-1924)	Виділив організацію виробництва, а згодом підприємницьку здатність до такої організації, як окремий чинник виробництва (разом із працею, землею і капіталом)
Й. Шумпетер (1883-1950)	Зміст підприємництва розкривається в його функціях: 1. Реформування і докорінна перебудова виробництва через впровадження нових видів техніки і технологій, створення нових товарів, освоєння нових ринків, джерел сировини; 2. Застосування нових розробок, маркетингу тощо
Ф. Хаєк (1899-1992)	Пов'язував підприємництво, насамперед, з особистою свободою, яка дає людині змогу раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами
П. Самуельсон (1915-2009)	Підприємництво пов'язане з новаторством, а сам підприємець є сміливою людиною з оригінальним мисленням, яка добивається успішного запровадження нових ідей
Р. Хізріч	Підприємництво – це процес створення чогось нового, що має певну вартість
П. Друкер (1909-2005)	Підприємництво – особливий вид діяльності, основою якого є інновація, тобто зусилля, спрямовані на створення цілеспрямованих змін в економічному чи соціальному потенціалі підприємства
Д. Рей	Підприємництво – це вияв і задоволення нових потреб
Р. Румелт (1942)	Підприємництво – це створення нових підприємств, які не дублюють чинних, а вносять елементи новизни

Джерело: Сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел.

Як бачимо, у зміст категорії «підприємництво» та його інтерпретацію вкладають такі смисли, як «творчість», «новаторство», «орієнтація на досягнення комерційного успіху» тощо. Починаючи ще з робіт Й. Шумпетера і його послідовників, характерними ознаками підприємництва називають ризик й інноваційну спрямованість цього різновиду економічної діяльності.

Комплексний підхід із позицій досягнень економічної, соціологічної та психологічної наук застосований, наприклад Ю.Ф. Пач-

ковським, дає підстави говорити про сучасне підприємництво як про особливий тип людської діяльності й поведінки, який характеризують такі складові:

підприємець бере на себе відповідальність за можливі невдачі та поразки, готовий ризикувати (елемент ризику);

сприяє реалізації й використанню нових технологічних можливостей, запроваджуючи у виробництво винаходи та інновації (елемент новаторства);

самостійно ухвалює важливі рішення (елемент свободи);

має особливу чутливість до змін і прагне щось змінити у своєму житті (елемент ініціативи);

підприємець налаштований на діяльне перетворення навколишнього світу, побудову нових відносин;

уміння випереджати події й вести конкурентну боротьбу (елемент активності) [10, с. 155].

На думку М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко, з якою ми погоджуємося, підприємництвом не вважають виконання будь-якого завдання, якщо виконавець не мав хоча б одного особистісного чинника і права на свободу такої діяльності [11, с. 37].

На нашу думку, сутність підприємництва найповніше розкривається через його функції. Враховуючи характеристики підприємництва, надані науковцями, можна виділити такі найважливіші його функції (табл. 2).

2. Функції підприємництва

Найважливіші функції				
новаторська	організаційна	господарська	соціальна	особистісна
Сприяння процесу продукування нових ідей, здійснення дослідно-конструкторських розробок, створення нових товарів і надання нових послуг	Запровадження нових форм і методів організації виробництва, нових форм заробітної плати, раціональне поєднання форм одиничного поділу праці	Найефективніше використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів	Виготовлення товарів і надання послуг, необхідних суспільству, відповідно до основної мети, вимоги дії основного економічного закону	Самореалізація власної мети підприємця, одержання задоволення від своєї роботи

Джерело: Сформовано автором з використанням [11, с. 35].

Підприємництво в аграрній сфері має особливе значення та певні особливості. Важливою є його роль у соціально-економічному розвитку аграрного сектора, адже це один із чинників забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості й рівня доходів населення сільських територій. Особливої актуальності розвиток підприємництва в аграрній сфері набуває у зв'язку з тим, що частка сільського населення в Україні становить 31,5%, або 14,4 млн осіб, які потребують гарантування зайнятості та забезпечення соціально-економічних потреб на місці проживання. Тенденції, що проявилися останнім часом, – погіршення демографічної ситуації, відсутність стабільних джерел доходів у сільській місцевості, вкрай низький рівень забезпеченості соціальними послугами, недостатність соціальної інфра-

структури (школи, дитсадки, лікарні, бібліотеки, дороги), посилення на цьому фоні міграційних процесів – можуть бути загальмовані й навіть подолані розвитком різних форм підприємництва.

Підприємництву в аграрній сфері притаманні особливості, пов'язані з характером сільськогосподарського виробництва, яке ґрунтується на здатності рослинних і тваринних організмів до природного відтворення, що залежить від клімату та ґрунту. Звідси впливає докорінна відмінність сільського господарства від інших галузей виробництва — у ньому економічний процес відтворення завжди тісно переплітається з природним. Тобто, результати господарювання в цій галузі залежать не тільки від працівника, його технічної озброєності, а й від природних умов (табл. 3).

3. Особливості підприємництва в аграрній сфері

Економічний процес відтворення завжди тісно переплітається з природним
Надзвичайна роль землі як фактора виробництва
Сезонний характер виробництва і викликана цим розбіжність робочого періоду з часом виробництва
Один із чинників забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості й рівня доходів населення сільських територій
Усі підприємства – суб'єкти аграрного підприємництва – тісно пов'язані із сільськогосподарськими виробниками
Незначна частка інноваційної продукції, переважання традиційних товарів і послуг
Особливе значення неформальних регуляторів (довіра, репутація партнерів) з огляду на переважання традиційного способу мислення й поведінки мешканців сільських територій

Джерело: Сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел.

До особливостей сільського господарства належить і надзвичайна роль землі як фактора виробництва. На відміну від інших галузей, де земля не бере безпосередньої участі у створенні продукту та є лише простором, на якому розміщується те чи інше виробництво, у сільському господарстві земля є засобом виробництва. Отже, з одного боку, земля — це предмет праці, а з іншого — засіб праці, оскільки родючість ґрунту використовується для виробництва необхідної продукції. На відміну від інших засобів виробництва земля не зношується і не замінюється. Більше того, за правильного використання її родючість суттєво підвищується.

Іншою особливістю сільського господарства є розбіжність робочого періоду з часом виробництва. Саме ця особливість зумовлює сезонність останнього не лише в сільському господарстві, а й у суміжних із ним галузях, що спеціалізуються на переробці продукції. Сезонний характер виробництва у свою чергу зумовлює специфічну організацію праці в цій галузі. З цим пов'язані також особливості реалізації продукції й надходження коштів. Саме тому, розглядаючи підприємство в аграрній сфері, виходимо з того, що для гармонійного розвитку сільських територій, створення умов для одержання доходів незалежно від сезону, задоволення різноманітних потреб населення, необхідний розвиток не тільки форм підприємства, орієнтованих на виробництво сільськогосподарської сировини, але й альтернативних або несільськогосподарських видів підприємства. Тому для подальшого дослідження необхідно чітко визначитися зі змістом категорії «підприємство в аграрній сфері».

Структурно аграрне підприємство являє собою сукупність суб'єктів підприємни-

цької діяльності, які діють в аграрному секторі економіки країни.

Ми погоджуємося з І.А. Абрамовичем, який описує виробниче, комерційне та фінансове підприємство як складові підприємницького бізнесу в аграрній сфері. Виробниче підприємство представлено на аграрному ринку різними товариствами, фермерськими господарствами, кооперативами й фірмами з виробництва товарів, переробки сільськогосподарської продукції. Комерційне підприємство охоплює заклади торгівлі та збуту, а фінансове – поширюється завдяки банкам, кредитним спілкам і кооперативам та фондовим біржам.

Виробниче підприємство в аграрному секторі економіки є діяльністю, спрямованою на виробництво й переробку сільськогосподарської продукції, проведення робіт і надання послуг, організацію та проведення наукових досліджень і селекційної роботи. Комерційне підприємство пов'язане з процесом арбітражування, або перепродажу продукту виробничого підприємства.

Різновидом комерційного є фінансове підприємство. Саме завдяки йому здійснюється продаж грошей у прямій чи опосередкованій формі. Формою фінансового підприємства є своєрідна емісія цінних паперів, таких як власні акції, облігації, кредитні білети, комерційні цінні папери. Останні підприємець – суб'єкт підприємницької діяльності в агробізнесі – продає, розміщує за відповідних умов і зобов'язань. Таким видом підприємства займаються, як правило, підприємства, банки, а не окремі особи [12]. Узагальнення теоретичних напрацювань дає можливість звести характеристики окремих видів підприємства у таблицю 4.

4. Види підприємства

Виробниче	Комерційне	Посередницьке	Фінансове	Страхове
В основі – виробництво товарів, послуг, інформація, духовні цінності, основна функція – виробництво	Мета, основне завдання – здійснення операцій із купівлі-продажу або перепродажу товарів і послуг	Проявляється у діяльності, яка поєднує у взаємній вигоді сторони, за надання послуг підприємець одержує дохід	Різновид комерційного: об'єктом купівлі-продажу тут є гроші, валюта, цінні папери	Підприємець одержує страхові внески, які повертаються платнику тільки у разі настання страхового випадку

Джерело: Сформовано автором на основі [13, с. 190].

Погоджуємось із думкою О.Г. Шпикуляка, який стверджує, що головною проблемою розвитку підприємства в аграрній

сфері є його інституціональне забезпечення – економічне та правове. На думку вченого, існуючі проблеми власності й підприємниц-

тва є найбільш значимими і впливовими, від стану їх розв'язання залежить ефективність вітчизняної структури аграрної економіки, а також мотивації підприємців працювати на благо суспільства [13, с. 192]

Ряд авторів, зокрема В.В. Боковець, Л.О. Чорна [14], вважають, що підприємни-

цтво може здійснюватися лише в двох видах: виробничому й посередницькому, а все різноманіття форм підприємницької діяльності можна віднести до першого або другого виду. За даного підходу види підприємництва можуть бути представлені таким чином (табл. 5).

5. Види підприємницької діяльності

Виробнича підприємницька діяльність			Посередницька підприємницька діяльність		
Традиційна	Частково-інноваційна	Інноваційна	Біржове підприємництво	Торгово-комерційна діяльність	Агентування
Звичне виробництво	Виробництво традиційних видів продукції із застосуванням часткових інновацій	Виробництво ґрунтується на інноваціях і з'являється продукт із принципово новими властивостями	Біржі: фондові; валютні; товарні; праці	Оптово-роздрібні фірми; торгові доми; аукціонна торгівля; дилери; дистриб'ютори; комівояжери	Агенти; брокери; комісiонери; консигнанти

Джерело: Сформовано автором на основі [14].

Останнім часом в економічній літературі сформувався новий підхід до розуміння феномену підприємництва з погляду наявності різноманітних його типів [15, с. 158-160]. Дослідники, зокрема І.М. Кірцнер, У. Баумоль, зазначають, що підприємництво залежно від соціально-економічного контексту та впливу на мотивацію економічних агентів із боку системи інститутів може бути непродуктивним, навіть деструктивним [16, с. 159]. У. Баумоль звертає увагу на роль інститутів: якщо система їх є такою, що вести бізнес за рахунок органічного зростання на основі запровадження інновацій складніше, ніж із використанням різних форм «підкупу» для недружніх поглинань, вилучення політичної ренти тощо, то підприємницький потенціал суспільства набуває відповідної конфігурації [15, с. 240-241]. Серед підприємців зростатиме число тих, хто прагне не стільки виробляти заради прибутку нові блага і послуги економічнішим способом, скільки використовувати інші можливості для одержання прибутку – перерозподіляти державне майно приватизацією (у тому числі й у формі управління ним від імені держави), активи інших приватних фірм тощо. За таких умов розвиток «непродуктивного» підприємництва жодним чином не сприятиме зростанню суспільного добробуту. А сама категорія непродуктивного підприємництва, на нашу думку, частково збігається з категорією рентоорієнтованої поведінки. Принаймні, така поведінка лежить в основі

непродуктивного підприємництва. Зрозуміло, що інституційне забезпечення підприємницької діяльності повинно мінімізувати умови для розвитку такого підприємництва.

Для всіх форм підприємницької діяльності, незалежно від розміру підприємства (малого, середнього чи великого), загальними критеріями економічної ефективності слід вважати показники економічного ефекту й ефективності (норма прибутку, норма рентабельності конкретного виду продукції, середній рівень доходу, граничні маржинальні дохід і витрати, показник приведених витрат на одиницю потужності, площі чи місткості об'єкта, показник ефективності використання потужності тощо). Саме загальні показники економічної ефективності визначають доцільність здійснення витрат у малій, середній або великій бізнес на селі, достатність підтримки його державою, повноту й адекватність інституційного забезпечення.

Представники інституціоналізму, зокрема Є.В. Попов, М.В. Власов, Г.Б. Клейнер, О.Г. Шпикуляк, дають можливість поглянути на феномен ефективності підприємницької діяльності з іншого боку, з погляду використання сукупності інститутів, що забезпечують ефективну діяльність підприємства (табл. 6).

Пропонуємо при дослідженні підприємництва в аграрному секторі економіки загальнонаукові методи пізнання доповнити застосуванням ключових понять і категорій

інституціональної теорії (формальні й неформальні інститути, механізм примусу, трансакційні витрати тощо). Сутність інституційного підходу до дослідження підприємництва наведена в таблиці 7. Застосування такого підходу ґрунтується на ідеї про те, що рушійними силами розвитку суспільства є певні інститути, які є формальними та неформальними регуляторами людської поведінки, зокрема й підприємницької діяльності. Отже, підприємницьку діяльність можна вести лише за певних інституційних умов, під безпосередньою дією формальних і не-

формальних інститутів. Ще Й. Шумпетер зазначав, що підприємницька діяльність частково обмежена й частково вільна, а між індивідами та інститутами існує симбіоз, що заперечує незалежність перших і безмежне проникнення та цілковиту наперед визначеність других [17, с. 24]. Підприємництво може існувати лише за певних інституційних умов (комбінації формальних і неформальних інститутів, а також механізмів примусу) та, водночас, підприємці своїми діями можуть змінювати ці умови, впливаючи на формальні й неформальні інститути.

6. Інституціональні фактори ефективності підприємницької діяльності

Якості, необхідні для ефективного функціонування підприємства	Групи інститутів, що забезпечують дану якість підприємства
Цілісність підприємства Внутрішня консолідація й координація бізнес-процесів у підприємстві Вплив ринкових сигналів Соціальна відповідальність підприємства Зростання конкурентоспроможності, оптимізація виробничих процесів	Інститути: мінімізації трансакційних витрат; ефективного бізнес-планування, регулярного стратегічного менеджменту; маркетингу, конкуренції, фондового ринку; соціальної репутації компанії; НІОКР, виробництво нових знань
Ендогенні	Екзогенні
Інститути: фінансування виробництва знань; перетворення знань; екстернальних ефектів; управління знаннями; організації діяльності підприємства; використання ресурсів	Інститути: оцінки ризиків; впливу ринкової ситуації; компенсації нестачі ресурсів; агентської взаємодії; ціноутворення на ринку нових знань; довіри; розподілу відповідальності між агентами

Джерело: [9, с. 48].

7. Інституційний підхід до дослідження підприємництва в аграрній сфері

Підприємництво є різновидом людської поведінки, що регулюється певними формальними і неформальними інститутами				
Підприємництво в аграрній сфері				
виробниче	комерційне	посередницьке	фінансове	страхове
Регулюється інститутами				
Формальними інститутами	Механізми примусу передбачають правову (кримінальну або адміністративну) відповідальність		Неформальними інститутами	Механізми примусу не передбачають правової відповідальності. Діють у межах групи
Інститут державної влади	Організаційно-правове та антимонопольне регулювання; фіскальний механізм; механізми кредитування та бюджетування; механізми ціноутворення; механізми державно-приватного партнерства		Культура	Остракізм, суспільний осуд порушення моральних принципів, етичних норм та інші соціальні обмеження
Інститут приватної власності			Релігія	
Інститут контракції			Ментальність	
Нормативно-правові акти, міжнародні угоди, норми, стандарти			Залежність від траєкторії попереднього розвитку	

Джерело: Сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел.

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що правила гри в суспільстві, або, іншими словами, його інституціональна система не повинна створювати стимулів до рентоорієнтованої поведінки, наслідком якої є розбазарювання суспільних ре-

сурсів. Інституціональне забезпечення розвитку підприємницької діяльності слід будувати з урахуванням даного висновку.

Нагадаємо, що формальними інститутами, які забезпечують можливість здійснення підприємницької діяльності в сфері агробіз-

несу, є нормативно-правові акти (закони, розпорядження, укази, інші адміністративні документи), що регулюють відносини власності, виробничі відносини, відносини розподілу і перерозподілу. До базисних економічних інститутів слід також віднести інститут державної влади, інститут приватної власності, інститут контрактації, інститут конкуренції. Дієвість вказаних інститутів забезпечується відповідним нормативно-правовим забезпеченням

Постає питання визначення критеріїв відповідності досягнутого результату розвитку підприємництва означеним цілям державного управління. Такими критеріями можуть бути: зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності в аграрній сфері; збільшення кількості виробленої ними продукції й наданих послуг; підвищення ефективності підприємницької діяльності; зменшен-

ня трансакційних витрат (витрат, пов'язаних з укладенням контрактів); збільшення доходів від підприємницької діяльності мешканців сільських територій; підвищення привабливості способу життя на сільських територіях тощо (табл. 8). При цьому взаємодія між формальними та неформальними інститутами повинна мати синергетичний ефект, сприяючи прискореному розвитку й урізноманітненню форм підприємницької діяльності. Пропоновані заходи державного регулювання повинні супроводжуватися роз'ясненням і мати обґрунтоване правове забезпечення, що формуватиме інститути довіри й агентської взаємодії. Це може бути досягнуто лише за умов відповідності новостворених нормативно-правових регуляторів ustalеним в українському соціумі неформальним нормам – культурі, ментальності, релігійним традиціям.

8. Показники результативності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері

Створення умов для реалізації найважливіших функцій підприємництва				
новаторська	організаційна	господарська	соціальна	особистісна
Збільшення частки інноваційної продукції, випущеної підприємствами АПК; розбудова інформаційно-консультативної інфраструктури; побудова служби дорадництва	Зростання кількості: суб'єктів підприємницької діяльності; обслуговуючих кооперативів, заготівельних організацій, баз для зберігання продукції, елеваторів, компаній із надання логістичних послуг; банківських установ, кредитних спілок, страхових компаній	Збільшення кількості виробленої продукції та наданих послуг; підвищення ефективності підприємницької діяльності; зменшення трансакційних витрат; збільшення кількості товарних бірж, оптових та роздрібних ринків, агроторгових домів, збутових кооперативів, виставок, ярмарків, аукціонів	Зростання показників: кількість шкіл, дитячих садочків, лікарень, доріг, культурних закладів, доріг із твердим покриттям, доступ до мережі Internet, сучасного зв'язку	Збільшення доходів від підприємницької діяльності мешканців сільських територій; підвищення привабливості способу життя на сільських територіях; можливість самореалізації та всебічного розвитку

Джерело: Сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел.

Висновки Запропоноване в дослідженні розширювальне тлумачення сутності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері дає змогу виокремити низку показників, на досягнення яких має бути спрямована державна політика. Таким чином, розглядатимемо інституційне забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері як сукупність заходів держа-

ви щодо формування відповідної інституційної матриці (формальних і неформальних інститутів, а також механізмів примусу), які створять умови для подальшого розвитку різноманітних форм підприємництва в аграрній сфері. Дослідження динаміки, проблем розвитку й умов зростання запропонованих показників становитиме предмет наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Мороз О.О. Інституціональна система аграрної економіки України : моногр. / О.О. Мороз. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 438 с.
2. Калетнік Г.М. Інститути інфраструктури та ціноутворення у розвитку аграрного ринку: регіональний аспект : моногр. / Г.М. Калетнік, О.Г. Шпикуляк, Г.О. Пчелянська. – Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2012. – 324 с.
3. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного розвитку: моногр. / О.Г. Шпикуляк – К.: РРЦ ІАЕ, 2009. – 480 с.
4. Бородіна О.М. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації / О.М. Бородіна // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 94–111.

5. *Власенко О.П.* Управління трансакційними витратами в агробізнесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О.П. Власенко. – Житомир, 2009. – 20 с.
6. *Третяк О.М.* Інституційне забезпечення біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією / О.М. Третяк // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 111–118.
7. *Чикало І.* Інституційне забезпечення функціонування ринку землі в Україні / І. Чикало // Економіст. – 2013. – № 3. – С. 29–32.
8. *Варналій З.* Інституційне забезпечення конкурентного розвитку підприємництва в Україні / З. Варналій, О. Панасюк // Вісн. Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 124/125. – С. 25–28.
9. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: моногр. / [Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
10. *Пачковський Ю.Ф.* Підприємництво у новітніх теоретичних пошуках та інтерпретаціях / Ю.Ф. Пачковський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – № 2. – С. 149–159.
11. Підприємницька діяльність та агробізнес: підруч. / за ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К.: Вища освіта, 2006. – 544 с.
12. *Абрамович І.А.* Теоретичні основи та форми прояву аграрного бізнесу / І.А. Абрамович // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=907>.
13. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 516 с.
14. *Боковець В.В.* Підприємництво: підруч. / В.В. Боковець, С.П. Медецька, І.І. Цаль, В.В. Дрabanіч, Л.О. Чорна. – Вінниця–ФOP Лаврич Н.В., 2012. – 506 с.
15. Лауреаты Международной премии за вклад в исследования предпринимательства и малого бизнеса (1996-2010); под ред. А. Чепуренко. – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2013. – 526 с.
16. *Виленский А.* Критика и библиография / А. Виленский // Вопросы экономики. – 2014. – № 2. – С. 158–160.
17. *Винарчик П.* Спасение идей: Й.Шумпетер и ключевые проблемы противоборствующих экономических теорий / П. Винарчик // Вопросы экономики. – 2003. – № 11. – С. 15–26.
18. *Hisrich R.* Entrepreneurship and Intrapreneurship: Methods for Creating New Companies That Have an Impact on the Economic Renaissance of an Area// Entrepreneurship, Intrapreneurship and Venture Capital/ Ed. Robert D. Hisrich. – Lexington (Mass.): Lexington Books? 1986. – P. 95–104.
19. *Druker P.F.* The Discipline of Innovation // Harvard Business Review. – 1985 (May – June). – P. 67–72.
20. *Ray D.* The Role of Entrepreneurship in Economic Development. – New York: UN, 1988. – 167 p.
21. *Rumelt R.P.* Theory, Strategy and Entrepreneurship// The Competitive Challenge, Strategies for Industrial Renovation and Renewal. – Cambridge (Mass.): Ballinger, 1987. – P. 137.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2014 р.

*

УДК 656.6:633.1(477)

Т.Г. ДЗЮБЕНКО, аспірант*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Потенціал внутрішнього водного транспорту України в системі зернової логістики

Постановка проблеми. Необхідність розбудови річкової зернової логістики зумовлена позитивним трендом обсягів вирощування зернових і зернобобових культур. Зокрема, за 2010–2013 роки їхнє виробництво збільшилося на 23,7 млн т, або на 60,6%. Високі результати вирощування зернових та стагнующе внутрішнє споживання 50-70% від загальних обсягів виробництва сприяли

нарощуванню експортних поставок з України [1]. Ефективність функціонування річкового транспорту є складовою розвитку економіки України й частиною сталого розвитку логістичної системи зернового ринку. Проблема розвитку внутрішнього водного транспорту ґрунтується на відсутності комплексного підходу щодо забезпечення виходу з функціонального застою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного напрямку розвитку водного транспорту України висвітлені у працях І.П. Садловської [3], І.Г. Смирнова

* Науковий керівник – М.Й. Малік, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© Т.Г. Дзюбенко, 2015